

MA'NAVIYAT VA UNING KASBIY FAOLIYATGA TA'SIRI

Shirbacheeva Gulchexra Shakirovna

Nizomiy nomidagi TDPU Maktabgacha ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi kafedrasini mudiri p.f.n. dotsent v.b.

Annotatsiya: ushbu maqolada ma'naviyat va uning kasbiy faoliyatga ta'siri haqida fikr mulohozalar berilgan.

Tayanch atamalar: kasbiy faoliyat, ma'naviyat, axloqiy qadriyatlar, xodim, nutqi, muomala madaniyati, xulq-atvor, odob-axloq normalari, asosiy shakl va qoidalar.

“Kasbiy ma'naviyat” tushunchasini tahlil qilish uchun, birinchi navbatda, “kasb”, “ma'naviyat”, “faoliyat” kabi tushunchalarni ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Ushbu tushunchalar orasida “madaniyat” tushunchasi muhim o'rin tutadi. Chunki mulkan hodisotlar olamini qamrab olgan va mavhumotning yuksak darajasidagi eng umumiy falsafiy-ijtimoiy tushunchalardan biri hamda ma'naviyat nazariyasi tahlilini to'g'ri yo'naltira olishi ijtimoiy jarayonlarga xolis baho berishga yaqinlashishni va ijtimoiy hodisalarga munosib ta'sir ko'rsatish yo'llarini topishni anglatadi. “Kasb” tushunchasi lotinchada *professio*, ya'ni maxsus nazariy bilimlarni va amaliy ko'nikmalarni taqozo etuvchi hamda hayot kechirishning oddiy manbai hisoblanuvchi mehnat faoliyati, mashg'ulot turi, degan ma'nolarni anglatadi.

Kasbiy madaniyat muammosi bilan bog'liq qarashlarni o'rganish va umumlashtirish kasbiy madaniyat abstrakt holda emas, balki kasbiy faoliyatning muayyan turi bilan bog'liq, degan xulosaga kelish imkonini beradi. Bu, o'z navbatida, kasbiy madaniyatning muayyan turlari va shakllarini tadqiq etishni talab etadi. Bu yerda kasbiy madaniyatning o'ziga xos shakli, kasbiy faoliyatning u yoki bu turiga tegishliligi haqida so'z yuritilayotgan bo'lib, unga ko'ra, huquqshunos, o'qituvchi, siyosatchi, harbiy xizmatchi, ichki ishlar idoralarida xizmat qilayotgan tezkor qidiruv, tergov hamda profilaktika xodimlarining kasbiy madaniyati to'g'risida so'z yuritish mumkin. Kasbiy faoliyatning boshqa turlarida unga oz bo'lsa-da, o'xshash bo'lgan faoliyat turini uchratish qiyin. Axloqiy madaniyat kasbiy odobda ham yaqqol ko'zga tashlanadi.

Chunki inson voyaga etib, bir kasbning boshini tutgach, o'z kasbi doirasida odamlar bilan muntazam munosabatda bo'ladi. Bu munosabat, bir tomondan, hamkasabalar davrasida ro'y bersa, ikkinchi jihatdan, u kasb talabiga binoan

uchrashadigan turli toifadagi odamlar bilan yuzaga keladi. Ayni paytda, kasbiy odob axloqiy madaniyatning eng yuksak shakllaridan biri; uning jamiyat axloqiy hayotidagi o'rni yuksakligidadir. Har bir jamiyatda muayyan guruhlar borki, egallagan kasblari ularni boshqa jamiyatdoshlariga nisbatan imtiyozli darajaga olib chiqadi. Ko'pchilik jamiyat a'zolarining hayot-mamotlari, sog'ligi, ma'naviy sog'lomligi, huquqiy himoyasi, ilmiy salohiyatining namoyon bo'lishi kabi omillar o'shanday imtiyozli kasb egalarining o'z kasbiy burch mas'uliyatini qay darajada his etishlariga, halollik va vijdon yuzasidan ish ko'rishlariga bog'liqligi hammaga ma'lum. Chunonchi, tabobat xodimini, jarrohni olaylik.

Deylik, u har bir operatsiya kunida bir necha kishini hayotga qaytaradi; yuzlab odamlar uning yordamiga muhtoj, unga umid va ishonch, ilinj bilan qaraydilar. Bordi-yu, shaxsiy manfaat yo'lida jarroh o'z bemoriga xiyonat qilsa-chi, ya'ni, uni qasddan halok etsa-chi? Kim uni shunday qilmasligini kafolatlaydi? Yoki jurnalistni olaylik. U shaxsiy manfaati yo'lida, kasbining kamyobligidan foydalanib, begunoh kishilarni ma'naviy azobga qo'yishi, atayin jamiyat oldida sharmanda qilishi va shuning hisobiga o'zining ba'zi bir muammolarini hal qilib olishi mumkin emasmi?

Zero, to haqiqat yuzaga chiqquncha nohaq tanqidga uchragan shaxsning ado'i tamom bo'lishi hech gap emas. Xo'sh, jurnalistning shunday qilmasligini kim kafolatlaydi? Shu bois boshqalarning qo'lidan kelmaydigan ishlarni bajara oladiganlar faoliyatida o'zboshimchalik, manfaatparastlik, xudbinlik va kasbni suiste'mol qilish singari illatlarga yo'l qo'ymaslik uchun, shuningdek, ular axloqiy darajasini yuksak bosqichda turishini ta'minlash maqsadida ko'p hollarda o'zaro qoidalar majmui yaratilgan. Bu qoidalar majmui, odatda, qasamyod yoki meyyorlar ko'rinishini olgan. Uni buzish o'ta odobsizlik va axloqsizlik, hatto jamiyatga xiyonat tarzida baholanadi. Bunday qasamyodlar juda uzoq tarixga ega. Misol tariqasida hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan Qadimgi Yunon hakimi Hippokrat (milodgacha V-IV asrlar) tomonidan qisqa va lo'nda shaklda tuzilgan, tabobat xodimlari kasbiy odobi qonun-qoidalari jamlangan mashhur "Hippokrat qasami"ni keltirish mumkin. Tarixda o'z dushmanini davolagan tabiblar ham ko'p uchraydi. Chunonchi, qadimgi hind eposi "Ramayana"da (II asr) behush yotgan Lakshman boshida turgan devlar shohining xos tabibi kechinmalari shu jihatdan muhim. Tabib oldida ikki yo'l bor edi: biri - saltanat dushmanini muhtoj bemor sifatida davolash, ikkinchi yo'l davolashdan bosh tortish bilan uni o'limga mahkum etish. Tabib uzoq mulohazadan so'ng tabiblik odobi qoidalariga bo'ysunishni - Lakshmanni davolashni afzal ko'radi.

Zero, kasbiy odob qonun-qoidalari talabiga ko'ra, bemor to'shagi ustidagi tabib uchun do'st yoki dushman degan tushunchalar o'z ma'nosini yo'qotadi, uning qoshida faqat tibbiy yordamga intizor, shafqatga muhtoj, zaif inson yotadi. Davolanib hayotga qaytgan Lakshman devlar mamlakatining tengsiz buyuk jangchisi va saltanat valiahdi Indirjidni jangda halok etadi hamda tabib fuqaro bo'lgan Lanka davlatining tanazzuliga yo'l ochadi. Lekin, kitobxon tabibni xiyonatkor yoki sotqin demaydi, aksincha, uning ma'naviy jasoratiga, halolligiga, kasbiy burchiga sodiqligiga hayrat bilan tasannolar o'qiydi. Yoki mashhur rus olimi akademik Andrey Saxarovning taqdirini olaylik. Buyuk nazariyotchi, fizik, termoyadro sohasida tengi yo'q mutaxassis, vodorod bombasining asosiy kashfiyotchisi, Vatan mudofaasini mustahkamlashdagi xizmatlari uchun o'nlab orden va medallar sohibi, ikki marta Sotsialistik Mehnat Qahramoni, obro'li, badavlat bu insonga nima etishmasdi? Nega u hammasidan kechishga - ommaviy qirg'in qurollari, jumladan, o'zi yaratgan vodorod bombasi sinovlariga ochiq bayonotlar bilan qarshi chiqishga ahd qildi?

Natijada qatag'onlarga asoslangan sho'rolar tuzumi uni ilmiy jamoatchilikdan ajratib, poytaxtdan olisdagi Rossiya shaharlaridan biriga badarg'a qildi, uning nomini matbuotda yoki kitoblarda qayd etilishini ta'qiqladi. Vaholanki, u hammadan izzatliroq yashay olishi mumkin edi. Saxarov yuksak axloq yo'lini tanladi – olimlik burchi, odobi talablarini bajarishni har qanday boylik, izzat-ikromdan baland qo'ydi. Buyuk olim o'z kashfiyoti insonning eng oliy huquqi bo'lmish - yashash huquqiga rahna solishi mumkinligi va qisman solayotgani uchun uni amalda qo'llanilishiga qarshi kurashdi. U sho'rolar hukumati va mafkurachilari tomonidan o'zining Vatan mudofaasi quvvatini susaytirishga harakat qilgan salkam xiyonatkor fuqaro deb e'lon etilishiga, boshiga behisob tuhmatlar, ta'na-dashnomlar yog'dirilishiga sabot bilan chidadi, ahdidan qaytmadi, yovuzlik saltanati qo'lida o'z olimlik iste'dodining qo'g'irchoq bo'lishiga, harbiy muruvvatga aylanishiga yo'l qo'ymadi. Oxir-oqibatda u inson huquqlarining jahon tan olgan eng buyuk himoyachilaridan biri sifatida butun insoniyat tahsiniga sazovor bo'ldi. Bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin. Bulardan tashqari, muallimlik odobi, huquq-tartibot xodimlari odobi, muhandis odobi singari birqancha kasbiy odob turlari borki, ular ham jamiyatda axloqiy munosabatlar silsilasida muhim ahamiyatga ega. Shuni aytish kerakki, barcha kasbiy odob qonun-qoidalarining ta'sir doirasi, miqyosi bir xil emas. Ba'zi bir kasbiy odobning buzilishi oddiy odobsizlik doirasidan chiqib, axloqsizlikka aylanib ketadi.

Masalan, rahbarlik odobidagi ba'zi nuqtalarga to'xtalaylik. Rahbar quyi lavozimdagilarga mensimay, qo'pol munosabatda bo'lishi, o'ziga ishonib

topshirilgan hudud yoki tashkilotdagi oddiy odamlar arz-dodiga, orzu-istaklariga to'ralarcha qarashi odobsizlikka kirsam, uning shaxsiy boylig orttirishi yo'lida korrupsiya vositasida mamlakat, viloyat yoki tashkilot manfaatlarini qurbon qilishi axloqsizlik, nafaqat rahbarlik kasbiga, balki Vatanga ham xiyonat tarzida baholanishi mumkin. Ba'zan kasbiy odobning kasbiy axloq deb atalishi ham ana shundan. Yuqorida keltirilganlardan ko'rinib turibdiki, kasbiy odob muammosi, ba'zilar o'ylaganidek, axloq falsafasining mayda masalalaridan emas. Uni har tomonlama o'rganish, kasbiy erkinlik va kasbiy burch munosabatini tadqiq etish XXI asr axloqshunosligida muhim o'rin egalladi. Zero, kasbiy odob shaxs va jamiyat axloqiy hayotida o'zini amaliy axloq tarzida namoyon etuvchi ma'naviy hodisa sifatida baholanishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Shirbacheeva, G. Sh. (2020). Kachestvo raboty doshkolnoy obrazovatelnoy organizatsii zavisit ot rukovoditelya. *Upravlenie doshkolnym obrazovatelnyim uchrejeniem*, (2), 46-51.
2. Shirbacheeva, G. Sh. (2021). UPRAVLENChESKAYa FUNKSIYa RUKOVODITELYa DOShKOLNOY OBRAZOVATELNOY ORGANIZATSII V SFERE PROFESSIONALNOY ADAPTATSII NACHINAYuЩIX PEDAGOGOv. In *Sovremennaya nauka. XXI vek: nauchnyy, kulturnyy, IT kontekst* (pp. 303-308).
3. Shirbacheeva, G. Sh. (2019). K probleme kachestva obrazovaniya v doshkolnom uchrejenii. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS OF PHILISOPHY, PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY* (pp. 33-39).
4. Shirbacheeva, G. Sh., & Xalilova, G. V. (2020). Pedagogicheskoe masterstvo vospitatelya. *Upravlenie doshkolnym obrazovatelnyim uchrejeniem*, (5), 74-79.
5. Shirbacheeva, G. Sh. (2019). Rol rukovoditelya v adaptatsii novyyx sotrudnikov doshkolnogo obrazovatel'nogo uchrejeniya. In *Aktualnyye problemy sovremennogo obrazovaniya: opyt i innovatsii* (pp. 88-89).
6. Shirbacheeva, G. Sh. (2020). Organizatsiya kak funktsiya upravleniya doshkolnoy obrazovatelnoy organizatsiey. *Upravlenie doshkolnym obrazovatelnyim uchrejeniem*, (5), 51-55.
7. Shirbacheeva, G. Sh., & Saidmurotova, P. B. (2020). Organizatorskie kachestva budущеgo rukovoditelya DOO. *Upravlenie doshkolnym obrazovatelnyim uchrejeniem*, (6), 48-53.

8. Shirbacheeva, G. (2019). THE QUALITY OF MANAGEMENT OF A PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION, AS A COMBINATION OF ITS PROPERTIES AND CHARACTERISTICS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(11).
9. Shirbacheeva, G. Sh. Trebovaniya nymeshnego vremeni k sovremennomu rukovoditel'yu doshkolnoy obrazovatel'noy organizatsii. O 'zbekiston respublikasi oliy va o 'rta maxsus ta'lim vazirligi nizomiy nomidagi toshkent davlat pedagogika universiteti, 395.
10. Shirbacheeva, G. Sh., & Abdukayumova, M. A. (2020). Upravlenie doshkolnoy organizatsiey kak sotsialno-pedagogicheskoy sistemoy. *Upravlenie doshkolnym obrazovatel'nyim uchrejdeniem*, (5), 56-59.
11. Shirbacheeva, G. Sh., & Atxamjonova, R. J. (2023). OSOBENNOSTI PEDAGOGICHESKOY DIAGNOSTIKI V DOSHKOLNOM OBRAZOVANII. *Analysis of world scientific views International Scientific Journal*, 1(3), 115-121.
12. Shirbacheeva, G. Sh. (2023). ROL PREEMSTVENNOSTI DOSHKOLNOY OBRAZOVATEL'NOY ORGANIZATSII I NACHALNOY SHKOLY V PODGOTOVKE DETEY K SHKOLE. *Conferencea*, 50-53.
13. Shirbacheeva, G., & Kadirova, A. (2022). ROL DIREKTORA I PEDAGOGOY DOO V PO- VYSHENII SOTSIALNOY KOMPETENT- NOSTI RODITELEY VOSPITANNIKOV. *Science and innovation in the education system*, 1(6), 65-69.
14. Shirbacheeva, G. Sh., & Saidmuratova, P. B. (2021). Osobennosti planirovaniya prakticheskoy i upravlencheskoy deyatelnosti v DOO. *Upravlenie doshkolnym obrazovatel'nyim uchrejdeniem*, (6), 43-47.